

Notitie cultuurhistorisch beleid

Gemeente Barneveld

ir. L.J. Keunen

28 februari 2018

1 - Inleiding

Aanleiding

Per 1 januari 2012 is het wettelijk verplicht om in de toelichting op een bestemmingsplan een beschrijving op te nemen van de wijze waarop met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden (*Besluit ruimtelijke ordening, artikel 3.1.6, lid 5*). Toenmalig staatssecretaris Zijlstra berichtte in een brief van 27 mei 2011 aan de Eerste Kamer dat dat 'rekening houden met' niet mogelijk was zonder deugdelijk onderzoek vooraf.¹

In 2013 heeft de gemeente Barneveld – in lijn met andere gemeenten in onze regio - daarom een proces opgestart om bestaande kennisdocumenten te actualiseren en waar nodig nieuwe kennis op te bouwen.² In 2017 werd dit proces afgerond. Dat leidde tot de volgende basiskaarten:

- ARCHEOLOGIE:
 - o geomorfogenetische kaart: overzicht van aanwezige aardkundige terreinvormen, zoals dekzandruggen en dalvormige laagten, op basis waarvan de mens in het verleden zijn keuze voor gebruik van het landschap maakte.
 - o archeologische waarden- en verwachtingenkaart: een vertaalslag van de aanwezige terreinvormen naar de archeologische verwachting van elke terreinvorm (hoog, midden, laag), alsmede een overzicht van reeds bekende archeologische waarden en een overzicht van reeds vrijgegeven terreinen wegens uitgevoerd onderzoek.
- CULTUURLANDSCHAP:
 - o inventarisatiekaart: een overzicht van bekende cultuurlandschappen en aanwezige danwel verdwenen landschappelijke structuren en objecten.
 - o waarderingskaart: een overzicht van de cultuurlandschappelijke waarde (op basis van een vertaalslag van de kaart met landschapstypen) die op basis van specifieke criteria aan alle gebieden toegekend kan worden.
- STEDEBOUW:
 - o ontwikkelingskaart: weergave van de groei van de verschillende kernen op basis van meerdere ijkmomenten in de geschiedenis.
 - o waarderingskaart: weergave voor de kernen Barneveld, Voorthuizen en Garderen van de ruimtelijke groei, de aanwezige structuren, de aanwezige monumenten en de situering van de stedenbouwkundig waardevolle gebieden.

¹ Digitale documentatie Eerste Kamer, te vinden onder

https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20110527/brief_van_de_staatssecretaris_van/f=y.pdf

² Besluit College van Burgemeester en Wethouders gemeente Barneveld, 'Projectplan Cultuurhistorische Waardenkaart', 30 september 2013, Nummer op besluitenlijst 40/04

Alle kennisdocumenten zijn voorzien van toelichtende rapportages. De uitgangspunten zoals we die in deze notitie beschrijven, zijn gefundeerd op bovenstaand onderzoek.

Uit deze documenten blijkt opnieuw, en meer in detail dan voorheen, hoe rijk de gemeente Barneveld aan erfgoed is. Beter dan ooit kunnen nu de highlights benoemd worden en kan daarop gericht beleid worden gevoerd.

Alle kaarten en rapporten komen uiteindelijk als pdf-beschikbaar o.a. in een portal van de Omgevingsvisie, in het kader van de Omgevingswet.

BEGRIPPEN

Cultuurhistorie is een begrip dat op meerdere manieren wordt uitgelegd. Doorgaans verstaan we onder cultuurhistorie in *brede zin* (ook wel: erfgoed) de beleidsvelden/disciplines archeologie, (cultuur)landschap en bouwkunst & stedebouw. Het traditionele beleidsveld 'monumenten' past onder 'bouwkunst & stedebouw'. In lijn met het rijksbeleid Modernisering Monumentenzorg is er meer aandacht voor de omgeving gekomen, en gaat het niet alleen meer om losse objecten. Om die reden zijn ook cultuurlandschap en stedebouw onderdeel van het cultuurhistorisch beleidsveld geworden.

Archeologie: een archeologische opgraving in Harselaar-Zuid met sporen van bewoning in het opgravingsvlak (foto: gemeente Barneveld).

Cultuurlandschappelijke waarden: de oude kamponginning van 't Sol bij Garderen (foto: Overland, Wageningen).

Stedebouwkundige waarden:
Nairacstraat / Emmastraat (foto:
gemeente Barneveld).

Beleidsaanpassingen

In het kader van het (her)formuleren van het cultuurhistorisch beleid hoeft er geen volledig nieuw beleidsveld gecreëerd te worden. De gemeente Barneveld voert al jaren actief beleid op meerdere (deel)beleidsvelden, zoals archeologie, landschap, monumentenzorg en stedebouw. Hoofddoel van de aanpassing van het cultuurhistorisch beleid is afstemming van het beleid op de meest recente kennis en het verbinden van diverse aspecten van de cultuurhistorie.

In deze notitie zullen we voor de verschillende instrumenten en beleidsvelden aangeven wat we voornemens zijn om aan te passen cq. wat we willen behouden. Eerst gaan we in op erfgoedverordening en bestemmingsplan, en daarna komen de verschillende beleidsvelden aan de orde.

2 – Erfgoedverordening en bestemmingsplan

Erfgoedverordening

In 2016 is de Erfgoedverordening gemeente Barneveld vastgesteld. Deze verordening behoeft geen aanpassingen. Er zullen geen nieuwe gemeentelijke monumenten worden aangewezen.

Structuurvisie en bestemmingsplannen

In de huidige structuurvisie Buitengebied Barneveld 2011 wordt, in lijn met het Besluit ruimtelijke ordening, verwoord dat de gemeente Barneveld haar cultuurhistorisch erfgoed via het bestemmingsplan wil borgen. Hieronder werken we één en ander nader uit, zowel voor het buitengebied als de kernen. Daarnaast wordt cultuurhistorie meegenomen in de Omgevingsvisie, die voortvloeiend op de inwerkingtreding van de Omgevingswet (per 1 januari 2021) wordt opgesteld als opvolger van de structuurvisie.

Het bestemmingsplan is, zoals in het Bro is aangegeven, het primaire instrument om cultuurhistorische waarden te borgen. In de diverse bestemmingsplannen die de gemeente kent komen nu uiteenlopende dubbelbestemmingen voor om ruimtelijke kwaliteiten te borgen. Voor de verschillende disciplines worden de volgende aanpassingen voorzien:

ARCHEOLOGIE: de nieuwe archeologische waarden- en verwachtingskaart bevat een betrouwbaarder model voor de situering van archeologische vindplaatsen dan de vorige kaart uit 2008. De nieuwe

zonering zal worden vertaald naar de bestemmingsplannen in de vorm van een 'dubbelbestemming waarde – archeologie'. Daarbij gelden de volgende uitgangspunten:

- De bestaande vrijstellingsgrenzen blijven van kracht, met als enige wijziging dat er nu specifiek beleid wordt ontwikkeld voor archeologisch onderzoek naar 'historische boerenerven'. Juist omdat deze locaties zich vaak bevinden ter plaatse van nog bestaande erven, is er heel secuur gekeken naar de plekken waar dergelijk onderzoek ook daadwerkelijk tot kenniswinst zal leiden.³
- De vrijstellingsgrens voor deze locaties wordt verlaagd naar 100 m².
- Als onderdeel van de vergunningplicht voor archeologie blijft het uitgangspunt gelden dat men een onderzoeksrapport moet voorleggen, waaruit blijkt dat men aan de verplichte stap in het proces van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) heeft voldaan. Op basis van de aanbevelingen in dat rapport neemt de gemeente als bevoegd gezag een selectiebesluit.

CULTUURLANDSCHAP: in het bestemmingsplan Buitengebied 2012 worden landschappelijke waarden nu beschermd door middel van de dubbelbestemmingen 'Waarde – Beplanting en verkaveling' en 'Waarde – Openheid en reliëf'. Op basis van het uitgevoerde onderzoek naar het historisch cultuurlandschap en vanwege de gehanteerde systematiek van dubbelbestemming is deze aanpak aan herziening toe. Daarbij hanteren we de volgende uitgangspunten:

- Zeer hoog gewaardeerde landschappen (waarde 5) krijgen een dubbelbestemming in het bestemmingsplan; hoog gewaardeerde landschappen (waarde 4) krijgen een dubbelbestemming in het bestemmingsplan, mits ze aan zeer hoog gewaardeerde landschappen grenzen.
- Aan de dubbelbestemming worden nog nader te formuleren planregels verbonden; uitgangspunt is dat ontwikkelingen geen negatief effect op de aanwezige cultuurlandschappelijke waarden mogen hebben.
- Deze planologische bescherming van cultuurlandschappelijke waarden geldt zowel voor ontwikkelingen die binnen het bestemmingsplan mogelijk zijn als voor afwijkingen op het bestemmingsplan.
- De doorvertaling naar de bestemmingsplannen – zowel het bestemmingsplan Buitengebied 2012 als waar voor landschap relevant in andere plannen, nader in beeld te brengen - lift mee in actualisaties.

BOUWKUNST EN STEDEBOUW: net als voor de landschappen is het voorstel om de stedenbouwkundig meest waardevolle gebieden planologisch te beschermen. Daarvoor hanteren we de volgende uitgangspunten:

- De stedenbouwkundig waardevolle gebieden, zoals die uit de inventarisatie en waardering naar voren zijn gekomen, krijgen een dubbelbestemming.
- Aan de dubbelbestemming worden nog nader te formuleren planregels verbonden; uitgangspunt is dat ontwikkelingen geen negatief effect op de aanwezige cultuurlandschappelijke waarden mogen hebben.
- Deze planologische bescherming van stedenbouwkundige waarden geldt zowel voor ontwikkelingen die binnen het bestemmingsplan mogelijk zijn als voor afwijkingen op het bestemmingsplan.
- De doorvertaling naar de bestemmingsplannen lift mee in actualisaties.

³ Deze aanpak is in lijn met het amendement van de Tweede Kamer dat in juli 2015 werd aangenomen en spreekt van een aantoonbare verwachting. Lokale fenomenen moeten veel beter worden meegenomen in archeologische waarden- en verwachtingskaarten. Zowel de herziening van de archeologische waarden- en verwachtingskaart als de integratie van de erflocaties zijn daar voorbeelden van.

Aan initiatiefnemers wordt gevraagd om als onderdeel van het afwegingskader binnen het planproces een cultuurhistorisch rapport op te stellen. Dit rapport ten aanzien van cultuurlandschappelijke danwel stedenbouwkundige waarden moet bijdragen aan de kwaliteit van een plan en bevat een inventarisatie en analyse van de aanwezige cultuurhistorische waarden. De initiatiefnemer dient bij de vergunningaanvraag te laten zien dat de cultuurhistorische waarden onderzocht zijn en dat er in het planproces tijdig een afweging is gemaakt, bijvoorbeeld door middel van een schriftelijke onderbouwing hoe die afweging heeft plaatsgevonden en hoe deze inzichten in het plan terecht gekomen zijn.

3 – Gemeentelijke beleidsvelden

Monumentenbeleid

Ten opzichte van het bestaande monumentenbeleid worden er geen wijzigingen voorgesteld. We houden vast aan de volgende uitgangspunten:

- De gemeente heeft (beperkte) financiële middelen ter ondersteuning van onderhoud aan gemeentelijke monumenten;
- De gemeente heeft voor de monumenten die in eigen bezit zijn een lidmaatschap bij de Monumentenwacht afgesloten;
- De gemeente verstrekt actief en passief adviezen aan monumenteneigenaren; daarbij vult ze de actieve rol in door het organiseren van een periodieke informatieavond en de passieve rol door bij verbouwingswensen mee te denken met de initiatiefnemer;
- De gemeente heeft geen rol in de organisatie van Open Monumentendag en zal niet actief de inhoud/samenstelling van haar monumentenregister en -lijst publiceren;
- Aan eigenaren van gemeentelijke monumenten wordt de mogelijkheid geboden om een schildje te verwerven, waarmee de status van monument door bevestiging aan de gevel zichtbaar gemaakt kan worden.

Landschapsbeleid

De bestaande beleidsdocumenten voor het landschapsbeleid blijven uitgangspunt. Het gaat daarbij om het Landschapsontwikkelingsplan (2005), het Beeldkwaliteitsplan Gelderse Vallei (2008) en Bouwstenen⁴ (2013). Er is geen doorwerking van de cultuurhistorische kennisdocumenten in deze beleidsstukken voorzien. Wel worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- De ambtelijke organisatie van de gemeente Barneveld neemt de cultuurlandschappelijke inventarisatie en waardering als vast onderdeel op in haar eigen werkproces;
- Als gemeente dragen we uit aan derden, bijvoorbeeld initiatiefnemers of degenen die in hun opdracht werken, om gebruik van deze kennisbronnen te maken.

Welstandsbeleid

Op basis van de historische kwaliteiten zoals we die in het kader van het cultuurhistorisch onderzoek gesignaleerd zijn, dienen welstandsnota en welstandskaat herzien te worden. Deze herziening kan worden meegenomen in de actualisatie die al voorzien was. Daarnaast worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- De ambtelijke organisatie van de gemeente Barneveld neemt de stedenbouwkundige inventarisatie en waardering als vast onderdeel op in haar eigen werkproces;
- Als gemeente dragen we uit aan derden, bijvoorbeeld initiatiefnemers of degenen die in hun opdracht werken, om gebruik van deze kennisbronnen te maken.

⁴ Bouwen aan het landschap op de tussenschaal. Bouwstenen voor ruimtelijke kwaliteit in de Gelderse Vallei (2013).

Toerisme en recreatie

In het bestaande toeristisch-recreatief beleid wordt op meerdere manieren cultuurhistorische informatie opgenomen. Tevens wordt het jaarlijkse werkbudget gebruikt ter promotie van onder andere Barnevelds rijke erfgoed. Gebruik makend van het credo 'Verbinden, verkopen en vermarkten' gaan we op deze weg verder, waarbij de gemeente zelf uitvoeringsplannen ter hand neemt of ondersteuning biedt. Daarnaast worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- De ambtelijke organisatie van de gemeente Barneveld gebruikt de cultuurhistorische inventarisatie en waardering bij haar toeristisch-recreatieve projecten;
- Als gemeente dragen we uit aan derden, bijvoorbeeld initiatiefnemers of degenen die in hun opdracht werken, om gebruik van deze kennisbronnen te maken.

4 – Aanbeveling voor nader onderzoek

Alhoewel de cultuurhistorische onderzoeken zeer veel nieuwe en bruikbare informatie hebben opgeleverd en er daarnaast al veel kennis binnen de gemeente aanwezig was, zijn er enkele hiaten in bestaande kennis gesignaleerd. Invulling daarvan kan de uitvoering van het gemeentelijk beleid verder verbeteren, en de uitvoering van dat aanvullend onderzoek is daarom aanbevelenswaardig.

Het gaat daarbij om de volgende zaken:

- het invullen van hiaten in de kennis over historisch groen, ten behoeve van de uitvoering van het gemeentelijk landschapsbeleid;
- het invullen van kennislacunes t.a.v. een inventarisatie en waardering van karakteristieke / beeldbepalende panden, ten behoeve van een planologische borging in de verschillende bestemmingsplannen.

5 – Kosten

De aanpassingen aan de bestemmingsplannen gaan mee in de reguliere actualisaties. Hetzelfde geldt voor de aanpassing van de welstandsnota.

Samengevat: voorgenomen beleidswijzigingen

Archeologie

- doorvertalen geactualiseerde zonering van verwachtingen en waarden op archeologische waarden- en verwachtingenkaart naar bestemmingsplannen door aanpassen vlakverdeling dubbelbestemming Waarde – archeologie;
- toevoegen beleidscategorie 'historische erven' met vrijstellingsgrens van 100 m²;

Cultuurlandschap

- herziening van dubbelbestemmingen ten aanzien van landschappelijke waarden; borging van de hoogst gewaardeerde gebieden in de bestemmingsplannen;
- verplicht stellen van onderzoek in afwegingskader binnen planproces bij ontwikkelingen in dubbelbestemde gebieden;
- invullen van hiaten in de kennis van historisch groen;

Bouwkunst & stedebouw

- de historisch stedebouwkundige kwaliteiten opnemen bij de herziening van de Welstandsnota en welstandskaart;
- borging van de stedebouwkundig waardevolle gebieden in het bestemmingsplan met een dubbelbestemming;
- verplicht stellen van onderzoek in afwegingskader binnen planproces bij ontwikkelingen in dubbelbestemde gebieden;
- aanvullen van kennis over karakteristieke / beeldbepalende panden;

Algemeen

- de cultuurhistorische inventarisatie en waardering worden vast onderdeel van het werkproces bij diverse beleidsvelden, zoals landschap, stedebouw en toerisme & recreatie;
- als gemeente dragen we uit aan derden, zoals initiatiefnemers of degenen die in hun opdracht werken, om gebruik te maken van de nieuwe cultuurhistorische informatie.